

## Z HISTORIE FARMACIE

ČESKÁ A SLOVENSKÁ FARMACIE  
Ročník LV – Číslo 2 – BŘEZEN 2006

### LÉČIVÉ PŘÍPRAVKY V ČESKÉM PŘEKLADU SALICETOVY CHIRURGIE

DRÁBEK P.

#### SOUHRN

##### Léčivé přípravky v českém překladu Salicetovy chirurgie

V latinském chirurgickém spise italského lékaře Guglielmo da Saliceto (asi 1210 až 1276–1280) je uvedeno asi 300 druhů léčivých a galenických přípravků. Nejčastěji jsou předepsány oleje, masti a náplasti. Složení Salicetových předpisů je v porovnání s tehdejší recepturou zjednodušené a obsahuje více chemických léčivých látek. Zvláštní pozornost zasluhuje příprava očních kapek destilací nebo vařením na vodní lázni. Do češtiny byl tento spis přeložen v první polovině 15. století a stal se základem české farmaceutické terminologie.

**Klíčová slova:** Guglielmo da Saliceto – středověká chirurgie – farmaceutická technologie ve středověku – česká farmaceutická terminologie

Čes. slov. Farm., 2006; 55, p. 84–87

#### SUMMARY

##### Medicinal Preparations in the Czech Translation of Saliceto's Treatise on Surgery

The Latin treatise on surgery by the Italian physician Guglielmo da Saliceto (ca 1210 to 1276–1280) lists about 300 kinds of medicinal and galenic preparations, the most frequently prescribed ones being oils, ointments, and cataplasms. The compositions of Saliceto's prescriptions are simplified in comparison with the then prescription habits and contain a greater number of chemical active ingredients. Preparation of ophthalmic drops by means of distillation or boiling on a water bath deserves special attention. The treatise was translated into Czech in the first half of the 15th century and provided the basis for Czech pharmaceutical terminology.

**Key words:** Guglielmo da Saliceto – medieval surgery – pharmaceutical technology in the Middle Ages – Czech Pharmaceutical Terminology

Čes. slov. Farm., 2006; 55, p. 84–87

Má

Italský lékař Guglielmo da Saliceto (asi 1210 až 1276–1280) byl jedním ze zakladatelů evropské chirurgie<sup>1)</sup>. Ve svém latinském spise o chirurgii (*Cirurgia*), který dokončil krátce před svou smrtí, uvedl mnoho léčivých látek a přípravků. Spis se skládá z pěti částí (tzv. knih), které se dále dělí na kapitoly. O léčivech pojednává průběžně v prvních třech částech a nejvíce se jimi zabývá v páté. K tomu je třeba připomenout, že Saliceto byl žákem boloňského profesora Pietra de Tussignana, autora spisu *De medicamentorum formulis*<sup>2)</sup>.

Po zavedení knihtisku bylo od roku 1474 Salicetovo dílo opakovaně a pod různými názvy vydáváno, zejména v Itálii. Také vyšly překlady do italštiny (Benátky 1474 a 1486) a francouzštiny (Lyon 1492 a Paříž 1506). Do češtiny byl Salicetův spis přeložen v první polovině 15. století a stal se cenným svědectvím o době, kdy se farmacie oddělovala od lékařství. Dokládá nejenom

vývoj farmaceutické technologie (např. zavádění destilace při přípravě očních kapek), ale také počátky české farmaceutické terminologie (překlad Quirikova *Lumen apothecariorum*, tj. *Světlo apotekářův*, vznikl asi o půl století později). Český překlad Salicetova spisu o chirurgii byl stejně jako jeho latinská předloha opakovaně opísován a při tom též různě upravován. Vytisťen byl až v roce 1867. Toto vydání<sup>3)</sup> připravil pražský městský archivář a básník Karel Jaromír Erben (1811–1870) podle rukopisu uloženého v knihovně Národního muzea. S Erbenem na vydání spolupracovali pražský lékař Václav Staněk (1804–1871, vypracoval index a slovníček odborných termínů) a tajemník vídeňského ministerstva vyučování Josef Jireček (1825–1888, porovnal český text s blíže neurčeným latinským tiskem z Benátek). Erben vyšel z muzejního rukopisu, v němž však chyběla poslední kapitola, nazvaná *O změnění a rozšíření sprost-*

ných lékařství hodných k dílům praveným<sup>4)</sup>. Chybějící kapitola byla nalezena později, a to v pardubickém muzeu ve sborníku ze 17. století. Její text, zveřejněný<sup>5)</sup> Václavem Divišem-Čistecským (1839 – po roce 1905), popisuje léčivé a někdy také škodlivé účinky 177 látek (z toho je 142 rostlinného původu). Řada léčivých látek, použitých v předchozích kapitolách, však v tomto soupisu chybí.

Saliceto byl předchůdcem nových směrů v lékařství. Svědčí o tom nejenom jeho snaha o sblížení lékařství s chirurgií, kterou se v té době zabývali jen lazebníci, ale také jeho malá náklonnost k autoritám, na něž se odvolal jen šestkrát<sup>6)</sup>. Jeho *materia medica* mimo jiné obsahovala asi čtyřicet anorganických a minerálních látek<sup>7)</sup>. Většina jeho předpisů se svojí jednoduchostí lišila od tradičních receptur vycházející z arabského lékařství.

Překladatel (případně překladatelé) nepostupoval u názvů léčiv jednotně. Vedle novějšího názvu *lék* používal pro léčivý přípravek i starší termín *lékařství*. Někdy převzal latinský název léčiva, jindy jej přeložil, případně použil synonymum (např. *alumen zuccarinum*, *alún cukrový*, *zuccarini alunis*). Některé nejednotnosti (klistér-glystér, krunšpát-grumšpat) je možno přičíst středověkému opisovači či písaři, který psal podle diktátu a odbornému textu málo rozuměl<sup>8)</sup>. Při překladu byly unce převáděny na loty (lot = půl unce = asi 15 g) a místo drachem (=osmina unce) se uváděly *čtvrtce* lotu. V porovnání s Jirečkovým opisem ukázek textu benátského tisku, uvedeným na straně 251-256 jsou však přepočty někdy chybné (např. s. 27, řádek 20, s. 83, ř. 5, s. 116, ř. 34 a s. 156, ř. 3), což mohla být vina opisovačů. Rostlinné drogy se v ojedinělých případech neodvažovaly, ale odměřovaly na hrsti (*rukovět*). K přípravě léčiv se používaly *nádoby* (*nádobie* = nástroje). V překladu je jmenovitě uveden *mramor* (deska na roztírání a míchání), *kopistka* i *lopatka* (na promíchávání mastí), *kotlík*, *sklenná miska*, *alembik*, *růška* (k prosítování), *osudí* (destilační nádoba), *sklenice* (láhev), *puška*<sup>9)</sup> (nádoba na mast, ale též kloubní jamka) atp. K přípravě *zcelistvých lékařství* se měly používat nové pomůcky, neboť některé dříve zpracovávané suroviny (např. kyselé látky, také pepř nebo česnek) by změnily vlastnosti léku a ten by se místo scelujícího stal leptavým.

Rukopis uvádí na tři sta druhů léčivých přípravků a galenik, z nichž asi u třetí části je uvedeno složení a způsob přípravy. Nejčastěji, tj. stotřicetkrát, je do ran doporučován *ruožený olej*. Byl to patrně výluh přípravený povařením růží v olivovém oleji. V rukopise návod na přípravu není uveden, ale můžeme tak usuzovat podle jiných středověkých předpisů. Například podle Antidotaria Nicolai<sup>10)</sup> se připravoval ze zelených rostlin. Na přípravu rmenového oleje (doporučen 37x) uvedl Saliceto tento návod: *Vezmi kvietie rmenového vysušeného v stieně, semena sena řeckého, každého 4 loty, oleje dřevěného* (tj. olivového) *puol druhé libry, směs v hromadu a postav na slunci za 40 dní*. Podobný předpis je též v Antidotariu Nicolai<sup>10)</sup>, avšak bez přídavku semene řeckého sena. Kromě toho je v rukopisu méně často uvedeno ještě dvanáct olejů: *fiolný, ze žlútkov vaječných, liliový, storacis, kostlivý* (i *kostinový* – *Oleum costinum*, připravoval se z dnes již zapomenuté drogy *Radix costi*

*amari*), *masticis, z pelyňku, ze smrkyň, z šišek dubových, olověný, z kopru zelného a de spica*. Na přípravu posledních tří jsou v rukopisu uvedeny návody. Koprový olej se připravoval vyluhováním kopru do olivového oleje na slunci *přes měsíc červen* (s. 228). Olej z klasu (*de spica*) se připravoval na vodní lázni vyluhováním dvanácti rostlinných drog do směsi olivového oleje, vína a vody. Olověný olej se podle pardubického dodatku připravoval otíráním olověných desek v oleji.

Mastí (ojediněle též *mazadlo, pomazání*) je v rukopise uvedeno přes čtyřicet druhů. Většinou je u nich udáno též složení a způsob přípravy. Více než polovina má za základ vosk, často též olej (včetně růžového, rmenového a dalších výše popsaných). Zvířecí tuky jsou uvedeny spíše ojediněle: 5x slepičí, 4x kachní sádlo (s. 234 a 235). Jen jednou je předepsáno máslo, telecí lůj a medvědí sádlo. Z ostatních ingrediencí je častěji použita mouka z řeckého sena (20x), kadidlo (13x), pryskyřice (12x), mastix (6x), surový oxid olovnatý (*opěna stříbra*, 6x), uhličitan olovnatý (*blejvajs, olovinka*, 5x), ocet (5x), síra (4x), rtuť (*rtuť umořený, rtuť umrtvený slinami*, 3x). Nejčastěji (30x) byla předepsána mast *apoštolská*, jejíž původ se připisuje Avicenovi. Obsahovala obvykle dvanáct složek (proto apoštolská) a používala se jako hojivá mast ještě v 18. století. K jejím účinným látkám vedle měděnky (*grunšpát*) a oxidu olovnatého (*pěny stříbrné*) patřily zejména pryskyřice. V rukopisu je její příprava uvedena 2x, při čemž se kvantitativní údaje poněkud liší. V Antidotariu Nicolai<sup>10)</sup> tato mast uvedena není, ale je tam *Emplastrum apostolicon* s podobným složením. Ve sborníku Manlia de Bosco nazvaném *Luminare majus*<sup>11)</sup> má tato mast složení podobné jako u Saliceta. Uvedena je také v Lékařských knížkách<sup>12)</sup> Křišťana z Prachatic, ale tam se s překladem Salicetovy chirurgie shoduje jen v polovině ingrediencí. Oblíbeným hojivým přípravkem byla též *zelená mast*, která na rozdíl od apoštolské masti byla přípravkem hydrofilním. Její složení bylo jednoduché: Smísila se stejná množství měděnky (*květ mědi*), medu (*strd*) a tzv. *cukrového alúnu* (*alumen zuccarii*)<sup>13)</sup>. Návod na přípravu zelené masti je v rukopisu uveden třikrát, pokaždé trochu jinak. Kromě těchto dvou mastí je často předepisována *ruda vlaská smíšená s ruoženým olejem* v poměru 1:1 nebo 1:2. Ostatní masti jsou uváděny jen ojediněle, jako např. *mast diaquilon* (ung. diachylon, s. 35), *mast smědá* (ung. fuscum, s. 233), *mast nážlutá* (ung. citrinum, jejíž složení na s. 231 se zcela liší od Antidotaria Nicolai<sup>10)</sup> i od *Luminare majus*<sup>11)</sup>), *mast rozpúšťející* (ung. resolutivum, s. 229), *mast z mumie*, *mast z palmy*, *mast z pryskyřice*, *kafrová mast*, *mast topolová* a jiné. Pokyny k přípravě mastí jsou formulovány například takto: *najprvé ztluc v prach všecy věci, kteréžto mají být ztluceny a prosej, a věci klované přistav k ohni a rozpust', a k rozpúštění přidaj vosk a naposledy olej a proced' to všecko; a když počne se zahřevati hýbaj ustavičně tiem a míchaj lopatkú*. Jindy je návod stručněji: *rozpusť najprv pryskyřici s voskem, a potom přidaj olej s prachem kadidla a s múkú sena řeckého a směs v hromadu a proced' a schovaj v pušce*.

Další významnou skupinou jsou náplasti, na které je v rukopisu asi šedesát předpisů. Nejčastěji jsou nazývány *flastr*. K synonymům patří *přílepec*<sup>14)</sup>, *přílepek*, *flas-*

tr přilípný nebo *mast flastrová* (s. 192). Protože nebyla vytvořena pozdější charakteristika náplastí (tj., že po nanesení na pokožku změknu a nalepí se), byly mezi emplastra řazeny různé směsi práškových rostlinných drog, mouky, olejů a tuků. Složení náplastí bylo často velmi podobné, jejich konzistence se někdy blížila masťi, jindy obkladu (kataplasma). Termín *embroka*, hojně používaný v Rhazesově ranném lékařství<sup>15)</sup> není v překladu Salicetovy chirurgie uveden. Nejjednodušší předpis na přípravu náplastí zní takto: *Veźmi múky pšeničné puol libry, oleje dřevěného 6 lotův a směs spolu s vodú a svař a učň flastr*. Většinou však bylo jejich složení bohatší, i když ve srovnání s náplastmi v Antidotariu Nicolai<sup>10)</sup> bylo prosté. Často byla součástí náplastí mouka. Kromě pšeničné se používala mouka ječná, rezná (žitná), ovesná, ale také *múka křeničie neb bobu* (z cizrny), *sena řeckého, lupinorum* nebo jen *prach mlýnský*. Do náplastí se přidávala arabská klovatina, tragant, různé pryskyřice a klejoprskyřice, vosky, práškové rostlinné drogy atp. K dosažení plastické konzistence se používal například růžový med, oleje, máslo, sádlo, víno, ocet, vaječný bílek atp. Typickým příkladem je tento předpis: *Veźmi múky bobové neb ječné půl libry, masticis, draganti, gummi arabici každého 2 lota, mumie, rudy vlaské každého lot, ztluc a prosej a směs s bílký vaječnými tak, aby bylo židko*. Tato náplast se používala při fixaci zlomených končetin. Výjimečně se do náplastí přidávalo chemické léčivo (např. sůl nebo rez). Do náplastí na krevní podlitiny se dávala síra, uhličitán olovnatý (*blejvajs*) a ještě *alún cukrný*<sup>13)</sup>. Zajímavý je přídavek kantarid (*májky*) do derivační náplastí<sup>16)</sup> nebo blínového semena do náplastí k utišení bolesti.

Zásypy měly v Salicetově pojetí blízko k náplastem, zvláště když se občas aplikovaly na ránu až po smíchání s vaječným bílkem. V rukopisu jsou obvykle označeny jako *prach*, někdy pro rozlišení od prachů k internímu použití jako *prach (na)rostlivý, scelistvý, scelivý* atp. Celkem jich je uvedeno asi čtyřicet druhů, při čemž jejich složení je často velmi podobné. Nejčastěji obsahují tragant, mastix, sanguis draconis, arabskou klovatinu a kadidlo. Určitou zvláštností bylo například přidání cukru, nehašeného vápna, rtuti, spálené mědi, prachu z okují atp. Jejich hlavním použitím bylo zastavit krváčení. K tomu sloužil například tento zásyp: *Veźmi gypsu dva loty, mumie, pavučin, sazí, boli armenici, dragantu, každého rovně lot: to všecko buď ztlučeno a prosádo a na ránu vloženo*. Jindy bylo připomenuto: *buď ze všech těch věcí prach mělný* (tj. jemný) *a prosátý*. Také se uplatnil postup používaný při přípravě malířských barev: *...ztluč v prach neb zetři kamenem na mramoru třikrát a vždy prosej skrze rúšku* (s. 20).

K zevnímu použití byly určeny také některé odvary z rostlinných drog. Na scelení operační rány se používalo červené víno nebo víno svařené s myrhou, případně též s kadidlem, s medem, s kamencem nebo kúrou granátových jablek aj. (s. 121). Z chirurgických materiálů jsou v rukopisu uvedeny: *rúšky, kúdel, knot* (drén), *chomáčky kúdelné, chomáčky čisté kúdele, chomáčky rúšené, obinadlo, nit hedvábná, dratev z vlny neb hedvábí, nit lněná, voskem zdržená, jehla trojhranná, vazadla, přípasadlo*.

Jako oční voda se doporučovalo *víno, v němžto jest vařen alumen zuccarinum*<sup>13)</sup>. Při otoku očí se dávaly obklady z růžového oleje s dvojnásobkem *vína z rajských* (tj. granátových) *jablek kyselých*. Při poranění oka doporučoval Saliceto obklady výluhem ze rtuti, palmové dračí krve a dalších látek, připraveným hodinovým varem na vodní lázni (s. 103). Pro přípravu očních kapek opakovaně předepisoval destilaci: *...kladl jsem ty věci v osudí, v nichžto se činí voda ruožená, a přepálil jsem je a vlil do sklenic* (s. 17). Na jiném místě dal pokyn: *proced' skrze alembik, jakožto děláš vodu ruoženú a toť jest užitečnější* ... (s. 19).

Při všech onemocněních dbal Saliceto o dietu a správné vyměšování. K jeho úpravě doporučoval jak klyzma a čípky, tak také pilulky a nápoje. Na klyzmata (*klystéry* nebo *glistéry*) je v rukopise uvedeno šest předpisů (s. 29, 44, 88 a 226). Všechny obsahují olej (tři *fiolný* a tři olivový) a sůl. Dalšími ingrediencemi se liší: čtyři obsahují med (jeden *fiolný cukr*) a ve všech jsou různé odvary z rostlinných drog (např. rmenu, mangoltu, slézu, many, rebarbory, senny, osladiče). Čípky (*čípky*) byly obvykle alternativou klyzmat. Údaje o nich jsou však kusé. K jejich přípravě se v rukopise doporučuje slanina nebo žluč s těstem a solí (s. 11 a 95). Mýdlové čípky Saliceto jednou doporučuje, jindy zamítá jako leptavé (s. 131).

Projímavé nápoje obsahovaly odvar ze sliv, senny, kapradorostů (osladič, jelení jazyk – *Scolopendrium*) atp. Perorálně se též podávala *jícha z reubarbaru: ...půl lotu* (rebarbory) *ztluč mělně* (jemně) *na prach a směs se čtyřmi loty syropu ruoženého*. Předpis na růžový sirup však není v rukopisu uveden, uvádí ho ale Antidotarium Nicolai<sup>10)</sup> (*Sirupus rosaceus*). Růžový sirup se používal též k přípravě dalších lékových forem. Sirup podávaný při urolitiáze měl jedno z nejobsáhlejších složení v celém spisu. Připravoval se svařením osmnácti rostlinných drog ve zředěném víně. Odvar se osladil cukrem a medem a k tomu se přidal odvar z kantarid. U jiného sirupu bylo množství cukru (resp. medu) upřesněno: *...přidaj cukru tolik, jakož jest polovice té vody* (tj. odvaru) *a to lidem rozkošným, ale hrubým* (velkým) *miesto cukru přičiň strdi* (medu). Z podobných přípravků si všimněme lektvaru nazývaného *diazingiberis* (tj. ze zázvoru). Ten se připravoval svařením zázvoru, skořice, hřebíčku, muškátového oříšku a kardamomu s cukrem. Podání dryáku (theriaca) uvádí rukopis jen dvakrát, a to v poměrně malých dávkách, tj. půl čtvrtce (ne celé dva gramy). Spíše k dietním prostředkům můžeme zařadit některé nápoje, např: *tyzana* (lat. Ptisana, též *voda ječná*, odvar z ječného šrotu, s. 45), *jitřice* (též *voda z křenice*, odvar z cizrny), mandlové mléko (s. 124).

Tvarově specifickou lékovou formou k vnitřnímu užití byly pilulky (synonymum *kulky*) a tzv. trocišky (z řeckého *trochos* = kolo, v rukopise jsou nazývány *syřečky, pokruty*). Na často doporučované *pilule fetide* (též *kulky smrduté* nebo *kulky z bobrových múdí většíe*) uvádí rukopis poněkud zjednodušený předpis. Uvádí ho dvakrát, při čemž se obě složení liší v množství euforbia (jednou půl lotu, podruhé tři a půl lotu). K rozdílu došlo asi při opisování. Jejich základem byl Galenův předpis, který byl v arabské éře různě upravován. Jako spojovací tekutina se používala růžová voda, odvar osladiče ve víně nebo

šťáva z póru, zeměžluče, kopru, routy či jiných rostlin. Pilulky měly být velké *jakožto bobová zrna* (jindy jako *křenice* = cizrna; s. 83). Na velikosti však příliš nezáleželo, neboť pilulky se dávkovaly na váhu (*daj jich čtvrtci neb dvě najviece* – s. 39). Dále rukopis uvádí *pilule z popových nárokov* (hermodactyli, hlízky z ocúnu *Colchicum speciosum* Stev.) a devatenácti dalších rostlinných drog, *pilule cochiis almansoris* (jejich složení bylo podle Rhazese<sup>11)</sup>, obsahovaly čtrnáct složek) a další projímové pilulky (ty obvykle obsahovaly aloë). Syreček (též *syrec*, *syřeček*, *pokruta*) byl obvykle připravený z turbitového kořene (*Radix turpethi*) a zázvoru. Jako spojovací tekutina se používal růžový sirup, víno nebo *lektvař zingiberis* (viz výše). Tvar ani velikost syřečku nebyly určeny. Tvar nebyl popsán ani u lékové formy *rúbíček*, *resp. rúbík* (s. 17 a 24). Ten byl patrně určen k rozpuštění v ústech: *A nemož-liť pilul přijímati, daj jemu jeden rúbíček takově dělaný* (s. 17). Pro *rúbík* byl latinský název *magdaleon* (proužek, do něhož se formovaly polotovary při přípravě pilulek, mastí atp.). Jejich složení v chirurgickém rukopisu bylo stejné jako složení *syřečku* (turbitový kořen, zázvor a růžový sirup). Zde je třeba připomenout, že česká farmaceutická terminologie se teprve vytvářela. Termín *pokrutka* se vyskytuje také (s. 56) pro označení obkladu. Později (roku 1496) použil Matěj z Mýta<sup>17)</sup> termín *pokruta* pro označení plastické hmoty, z níž se připravují pilulky.

Z uvedených skutečností vyplývá, že Saliceto se významně odchytil od dosavadní anticko-arabské tradice. Zejména se to projevilo ve zjednodušeném složení léčivých přípravků a v příklonu k chemickým a minerálním léčivým látkám. Na rozdíl od svých současníků vždy v názvu léčivého přípravku použil označení lékové formy. Český překlad Salicetova chirurgického spisu patří mezi základní prameny české farmaceutické terminologie.

---

#### LITERATURA A POZNÁMKY

---

1. **Lecène, P.:** L'évolution de la chirurgie. Paris, 1923.
2. **Schelenz, H.:** Geschichte der Pharmazie. Springer, Berlin, 1904, s. 329.
3. Salicetova ranná lékařství. Vydáno nákladem Spolku českých lékařův, Praha, 1867. Tato studie vychází z uvedené knihy a používá její transkripce. Zároveň odkazuje na její stránky. Ukázka původního rukopisu je otištěna ve Výbo-

ru z české literatury husitské doby, Nakladatelství ČSAV, Praha, 1964, II. díl, obrázek 36. Saliceto je též autorem rozsáhlejšího rukopisu o vnitřním lékařství, označovaného *Summa conservationis et curationis* a dalšího spisu *Practica medica (Gulielmina)*, který se dlouho těšil velké oblibě. Oba vyšly tiskem roku 1476 v Plaisance.

4. Tak je nazvána v přehledu páté části rukopisu Národního muzea. V pardubickém rukopisu se její název poněkud liší.
5. Věstník České akademie císaře Františka Josefa, 1899; 7, 437-451.
6. Byli to Avicena, Serapion a dvakrát Hippokrates a Galenos.
7. Kromě látek podchycených v poslední kapitole a ve Staňkově seznamu jsou některé další uvedeny jenom v textu, např. kámen lazuli, vápno.
8. O jazykové stránce překladu se v doslovu ke knižnímu vydání podrobněji rozepisuje Jireček. Kromě toho jsou v některých předpisech (např. s. 12/ř.10, 17/6, 52/32) uvedeny neúplné názvy ingrediencí.
9. Tento termín se používal též ve starších rukopisech (např. Mastičkář).
10. Faksimile tisku z roku 1471, vydané ve Stuttgartu 1976. Viz též Hanzlíček, Z.: Český překlad Antidotaria Mikulášova. In: Čs. Farmacie, 1979; 28, 31-36.
11. **Manlius de Bosco, J. J.:** Luminare majus vyšlo několikrát v 16. století jako sbírka různých předpisů. K porovnání byl použit text z roku 1536, vydaný v roce 1936 péčí Gesellschaft für Geschichte der Pharmazie.
12. Lékařské knížky z mnohých knih lékařských vybrané Mistra Křišťana ... K porovnání byl použit text z roku 1553, vydaný v roce 1975 v Praze v nakladatelství Avicenum.
13. Ten se připravoval z kamence a vaječného bílku a tvaroval do kuželů připomínajících homole cukru. Podle některých předpisů (např. Dispensarium usuale pro pharmacopoeis ... Coloniae z roku 1565) se do něho přidával též cukr. V rukopisu návod na jeho přípravu chybí.
14. Při tvorbě novodobého českého lékařnického názvosloví v roce 1864 navrhoval A. Jandouš pro emplastra termín přílep.
15. Rhazesovo ranné lékařství bylo podle středověkého rukopisu vydáno roku 1864 v Praze.
16. Emplastrum cantharidum bylo oficiální ještě v rakouském lékopise z roku 1906.
17. Matěj z Mýta přeložil latinský spis *Lumen apothecariorum* Quirica de Augustis a nazval jej *Světlo apotekářův*. Knižně vyšlo až roku 1926 v Praze.

Došlo 9. 10. 2005.

Přijato ke zveřejnění 3. 11. 2005.

RNDr. Pavel Drábek  
Masarykova 895, 252 63 Roztoky